

Rita Lenstrup

Kritiske bemærkninger til artikel af Henning Bergenholtz, Helle Dam og Torben Henriksen i *Hermes* 5 – 1990, side 127-136.

1. Indledning

I *Hermes* nr. 5 præsenteredes en sammenlignende vurdering af en fagsprogsordbog, som jeg som udarbejder af fagsprogsordbøger begejstret kastede mig over, fordi jeg selv er interesseret i at finde frem til beskrivelseskriterier for tosprogs-fagsprogsordbøger.

Imidlertid gjorde end ikke flere engagerede læsninger det klart for mig, præcis hvilken fremgangsmåde der er anvendt ved den præsenterede sammenligning. Derudover er det min opfattelse, at fremgangsmåden, forudsat min opfattelse af den er korrekt, er af tvivlsom værdi.

Den fagsprogsordbog, der vurderes, er en spansk-dansk juridisk ordbog under udgivelse, og da det drejer sig om en vurdering, der bygger på abstrakte principper, må den kunne danne model for vurdering af andre tosprogs-fagsprogsordbøger.

Vurderingens første del har det klare formål at afgøre, om den pågældende fagsprogsordbog er en væsentlig tilføjelse til eksisterende, almene tosprogsordbøger.

Jeg antager således eksempelvis, at jeg efter denne model skulle kunne vurdere, om en eventuel, ny dansk-engelsk, juridisk oversættelsesordbog måtte udgøre et væsentligt bidrag til Gyldendals store engelsk-danske, almene ordbog, eller om en eventuel, teknisk, engelsk-dansk ordbog måtte udgøre et sådant bidrag, etc.

2. Sammenholdning gennem to undersøgelser

Bergenholtz et al. har foretaget deres sammenlignende vurdering af fagsprogsordbogen som en kvantitativ sammenholdning med to almene ordbøger i to undersøgelser, hvor første undersøgelse fører til et resultat, der ikke falder ud til fordel for fagsprogsordbogen: "Ca. tre fjerdedele af alle lemmaerne i den rene fagordbog for juridisk sprog er repræsenteret i hver af disse ordbøger" (p. 128) nemlig i Gyldendal og Munksgaard og gengivet mere omfattende her i det følgende under 3.

Bergenholtz et al. konkluderer, at denne metodes "kriterier er for un-

uancerede i sig selv, da de udelukkende tager hensyn til lemmaselektionen og ikke bedømmer omfanget af kollokationer” (ibid.), så forfatterne går videre med en ny undersøgelse.

Indtil videre antager jeg imidlertid, at det må være forfatternes mening, at dersom den første undersøgelse havde vist, at special-ordbogen indeholdt et væsentligt antal lemmaer, der ikke var at finde i de almene ordbøger, så havde dette antal i sig selv været en indikation på det berettigede i at have udarbejdet specialordbogen.

Eller mener forfatterne, at første undersøgelse blot var en prøveballon på omkring 50 stikprøver, som de har villet præsentere, men ikke vil tilråde nogen at bruge tid på?

Naturligvis kan læseren gøre op med sig selv, hvad han mener om denne fremgangsmåde, men her får jeg så et problem, nemlig at det ikke står mig klart, hvordan undersøgelsen er gennemført.

3. Diskussion af undersøgelse 1

Jeg citerer her den passage fra artiklen, hvori fremgangsmåden forklares (p. 128), idet jeg så først bør oplyse, at den undersøgte fagsprogsordbog “Henriksen 91” er en spansk-dansk, juridisk ordbog med forventet udgivelse i 1991, og at den sammenholdes med to almensproglige spansk-danske ordbøger nemlig henholdsvis Gyldendals (1986) og Munksgaards (1988) spansk-danske ordbøger.

2.2. Oplysninger om juridisk sprog i almensproglige spansk-danske ordbøger

Ovennævnte ordbøger har det til fælles, at de med brug af forkortelsen *jur.* hhv. **jur** for ‘jura’ ikke gør brug af en underopdeling af dette brede fagområde. Vi har foretaget nogle stikprøver for at se, i hvilket omfang de to ordbøger optager udtryk fra juridisk sprog. En første sammenligning foregik rent mekanisk på følgende måde: Ud fra lemmaselektionen i Henriksen 1991 anses det pågældende lemma for at være repræsenteret i GYLDENDAL SP-DK hhv. MUNKSGAARD SP-DK, hvis hovedlemmaet eller bare et af sublemmaerne i Henriksen 1991 forefindes. Der skelnes mellem tre former for repræsentation:

- angivelse med forkortelsen for ‘jura’
- angivelse af et leksem eller en kollokation med dette leksem i en betydning svarende til den fagsproglige information i Henriksen 1991, men uden angivelse af forkortelsen for ‘jura’
- hverken lekset eller en kollokation med dette leksem er repræsenteret:

	+jur	i jur. betydning	lemmahul
GYLDENDAL SP-DK	9	23	17
MUNKSGAARD SP-DK	18	22	10

Denne sammenligning giver et meget positivt resultat: Ca. tre fjerdedele af alle lemmaerne i den rene fagordbog for juridisk sprog er repræsenteret i hver af disse ordbøger. Ved første øjekast forekommer det derfor ikke nødvendigt at udarbejde en særlig fagordbog, når almensproglige ordbøger har en så bred fagdekning. Disse kriterier er dog for uanancerede i sig selv, da de udelukkende tager hensyn til lemmaselektionen og ikke bedømmer omfanget af kollokationer (som i Henriksen 1991 hovedsagelig er opført som sublemmaer).

Det fremgår, at der tages stilling til flere forskellige ting, men det er svært at få overblik, fordi punkterne a., b. og c. ikke svarer nøje til kolonnerne “+jur”, “i jur. betydning” og “lemmahul”. Under b. og c. præciseres, at det drejer sig om “angivelse af et leksem eller en kollokation”, men under a. må læseren, så vidt jeg kan se, spørge: “angivelse af hvad?”

Lad os antage, at et leksem optræder i en kollokation med vedføjlet “jur”. Et sådant eksempel vil hverken høre under b. eller c., og vil kun høre under a., hvis a. omfatter såvel hovedlemmaer som kollokationer, så det antager jeg, at a. gør. Jeg antager derfor, at forfatterne under såvel a. som b. har ment “angivelse af et leksem eller en kollokation med dette leksem i en betydning svarende til den fagsproglige information i Henriksen 1991”.

Desuden går jeg ud fra, at der under c “hverken leksemet eller en kollokation ...” menes, at et leksem ikke er at finde i *juridisk* betydning, men at det ikke udelukker, at et leksem godt kan være til stede fysisk i de almene ordbøger, men i helt andre for vores sammenligning uvedkommende betydninger.

3.1 Eksperiment med undersøgelsesmetode 1

I 1. undersøgelse har man taget et hovedlemma i “Henriksen 91”, slået det op i Gyldendal og Munksgaard, og har man ikke fundet det, har man sagt til sig selv, at måske kunne så et af dette hovedlemmas sublemmaer være at finde i Gyldendal eller Munksgaard?

Altså, hvis man i mit eksperiment med en juridisk, engelsk-dansk ordbog har hovedlemmaet *condition* i denne juridiske, engelsk-danske ordbog, og dette lemma ikke findes i den almene, engelsk-danske ordbog i juridisk betydning, hverken med eller uden “jur”, så ser jeg på sublemmaerne i den juridiske, og finder jeg dér, f.eks. *conditional* under *conditional right*, så kan jeg igen gå til den almene, og undersøge om *conditional* figurerer i juridisk betydning dér, og finder jeg så dér f.eks. *conditional release*, er resultatet positivt.

Eller er jeg for langt ude, når jeg således antager, at afledninger hører under sublemmaer?

I så fald gør jeg et nyt eksperiment og finder hovedlemmaet *confidence* i den juridiske, engelsk-danske ordbog. Dersom dette leksem ikke optræder i juridisk betydning i den almene ordbog, vender jeg tilbage til den juridiske og finder der sublemmaet *confidence game*, og viser denne helhed sig at være med i den almene i samme betydning som i den juridiske, antager jeg, at svaret er positivt.

Imidlertid støder mine eksperimenter på nye problemer. Jeg ser på ordet *sea*, der optræder i den juridiske, engelsk-danske ordbog med en del sublemmaer, men som ikke forekommer i juridisk betydning i den almene ordbog. Dog findes *sea* under “compounds” med *sea: sealaw (hist.) sølov(givning)*, men uden “jur”, og dermed antager jeg, at *sea* tæller positivt under “i jur.betydning”.

Blandt sublemmaerne i den juridiske ordbog optræder sublemmaet *seashore*, der også optræder i den almene, nemlig: *seashore 1 strand; 2 (jur) forstrand (området mellem lav- og højvandslinie)*. Så hvad gør jeg nu? For som jeg har forstået metoden, skal der kun foretages én registrering i den almene ordbog pr hovedlemma? Skal jeg anføre registreringen under “+jur” eller under “i jur. betydning”?

Dette dilemma frister mig iøvrigt til at fremsætte en sidebemærkning, nemlig at man ikke bør antage, at en almen ordbog, der har “jur” efter samtlige lemmaer i juridisk betydning, generelt er bedre end en, der ikke har det. Enhver bruger vil nemlig sikkert uden problemer opfatte *sølov(givning)* som havende juridisk betydning, og en tilføjelse af “jur” vil da være overflødig.

Jeg skal nu ikke yderligere eksperimentere med sammenligningsmåden i undersøgelse 1, men blot konkludere, at jeg ikke kan håndtere den, og at jeg i øvrigt er enig med forfatterne i, at den, som de anfører imod den, “ikke bedømmer omfanget af kollokationer (som i Henriksen 1991 hovedsagelig er opført som sublemmaer)” (p. 128), for samme kritik ville gælde i mit eksperiment.

4. Diskussion af undersøgelse 2

Metoden i undersøgelse 2 er beskrevet i 2.2, afsnit 4, der gengives her:

En sammenligning mellem Henriksen 1991 og de to almensproglige ordbøger baseret på repræsentationen af kollokationer gav da også et ganske andet resultat, og der viste sig ydermere at være en betydelig forskel mellem GYLDENDAL SP-DK og MUNKSGAARD SP-DK. I denne omgang blev hvert hovedlemma og hvert sublemma talt hver for sig, dvs. det blev undersøgt, hvor mange af de første 50 lemmaer med begyndelsesbogstavet L i Henriksen 1991 der forekommer som lemma eller del af et lemma i GYLDENDAL SP-DK og MUNKSGAARD SP-DK, jf.:

	+jur	i jur. betydning	lemmahul
GYLDENDAL SP-DK	3	0	47
MUNKSGAARD SP-DK	7	17	26

Det anføres, at her “blev hvert hovedlemma og hvert sublemma talt hver for sig” — men hvor er så tallene? Eller er de lagt sammen til det præsenterede resultat? Og hvad er så formålet med separat optælling?

Her tror jeg, at de første 50 lemmaer under bogstavet L, uanset om de er hoved- eller sublemmaer, er talt med. Det er nemlig tilsyneladende det, der er forskellen på 1. undersøgelse og 2. undersøgelse, og 2. undersøgelse giver så et langt mere gunstigt billede af den juridiske ordbog.

Men det er jo ikke mærkeligt, for hvor undersøgelse 1 kun medtog ét lemma fra Henriksen pr hovedlemma dér, der tager undersøgelse 2 også alle sublemmaerne i Henriksen med, nemlig antagelig lange rækker af kollokationer, som undersøgelse 1 som følge af sin indretning ikke kunne medtage, og som netop er en del af det gods, der må antages at findes i en specialordbog, men ikke i en almen.

Her er altså måske en metode, der kan vise om en fagsprogsordbog er et væsentligt bidrag til eksisterende ordbøger.

Imidlertid er der også her noget, jeg ikke kan gennemskue. For så vidt jeg kan læse tallene, har det kun for tre af de undersøgte lemmaer fra Henriksen været muligt at finde disse i nogen juridisk betydning i Gyldendal. Det undrer mig derfor, når der under Bergenholtz et al.'s diskussion af resultaterne, der starter øverst side 129, står om Gyldendal, at "Der findes her ganske vist oplysninger om juridisk sprogbrug under nogle af lemmaerne, men en meget begrænset mængde kollokationer." Er det så de 3 tilfælde under "+jur", der sigtes til, eller hvordan skal det forstås?

5. Diskussion af sammenligningen af resultaterne

Resultaterne fra de to foretagne undersøgelser sammenlignes altså, men kan man det, når undersøgelserne er forskellige i metode og er udført på materiale, der er indsamlet forskelligt? Undersøgelsesmetode 1 er ved stikprøver, og retter sig mod hoved-subsiært sublemmaer, og metode 2, udtager kontinuerligt prøver af alle lemmaer, uanset om de er hoved- eller sublemmaer.

De to metoder giver som anført vidt forskellige resultater. Men hvad om man for hver fremgangsmåde tog 50 andre eksempler og så måske fik helt andre resultater?

Det interesserer mig endvidere, om det er forsvarligt at antage, at et enkelt bogstav kan være udgangspunkt for en sammenlignende undersøgelse af en fagsprogsordbog og en almen ordbog. Kan man være sikker på, at der ikke er fagsprog, der i forhold til almensproget har langt større eller mindre udnyttelse af visse bogstaver end af andre?

Tænker vi os at bogstavet L er stærkt repræsenteret i fagsprogsordbogen, vil en undersøgelse på grundlag af L så ikke give et bedre indtryk af fagsprogsordbogen end om man havde valgt at tage udgangspunkt i et

bogstav med forholdsvis ringe repræsentation?

Jeg forestiller mig, at sådanne spørgsmål kunne interessere andre sprogfolk, der som jeg måske heller ikke har megen forstand på statistik, og jeg håber derfor, at nogen vil have kommentarer hertil.

6. Konklusion

Jeg har hermed antydnet, hvorfor jeg finder det vanskeligt at vurdere resultatet af de foretagne undersøgelser. Det fremgår ikke klart, hvad der menes med lemma, leksem, sublemma, om afledninger hører under sublemmaer, etc.

Det fremgår heller ikke, hvorfor forfatterne har valgt at foretage en sammenligning med almene ordbøger fremfor med juridiske; men der findes måske ikke juridiske ordbøger fra spansk til andre sprog? — eller med fagsproglige korpora; hvordan forholder repræsentationen i “Henriksen 91” sig til kendte juridiske korpora?

Artiklen af Bergenholtz et al. giver således ikke principper eller kriterier for beskrivelse af tosprogfsprogsordbøger, ej heller bidrager den til komparativ analyse af ordbøger.